

УДК 37(091):7.012(477)(4)

БЕЛЛА ГОЛИК*(Полтава)*

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ДИЗАЙН-ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ

У статті розглянуто аналіз вітчизняної і зарубіжної дизайн-освіти. Широко висвітлено історичні кроки становлення дизайн-освіти в провідних художніх закладах України, котрі здійснюють значний вплив на розвиток професійної підготовки фахівців з дизайну в Україні та за її межами. Виявлено основні складові мистецької освіти, вплив її на культурне життя країни.

Ключові слова: *дизайн-освіта, мистецька освіта, промисловий дизайн, графічний дизайн, дизайн одягу.*

Постановка проблеми. Історія минулого, реальність сучасного, уявлення майбутнього – все це дає поштовх у необхідності побудови ланцюга історично складених передумов та розвитку сучасного стану дизайн-освіти на теренах України та за її межами. Аналіз та визначення становлення дизайнерської освіти в Україні та країнах Європейського простору, її історичний досвід та досягнення, розмаїття спеціалізацій мистецької освіти являє основу пошуків висвітлення історико-педагогічних особливостей її розвитку та шляхів підготовки фахівців в сфері дизайну.

Актуальність проблеми. Проблема дизайнерської освіти на сьогодні посідає вагомe місце у підготовці фахівців вищих навчальних закладів України. Різноманітна кількість спеціалізацій даного напрямку об'єднується його трьома основними гілками: дизайном середовища, дизайном промислових виробів, графічним дизайном. Історико-педагогічні пошуки в нашому дослідженні посідає становлення дизайн-освіти на теренах України та за її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми художньо-промислової дизайнерської освіти в Україні частково висвітлювали у своїх працях О. Я. Боднар [2], О. В. Бойчук [3], В. Я. Даниленко [5], Ю. Г. Легенький [7], С. П. Мигаль [8], М. Р. Селівачов [11], А. В. Чебикін [13], Р. Т. Шмагало [14], М.І. Яковлев [16]. Переважна більшість названих учених безпосередньо пов'язані з вищою художньою школою, досліджують питання викладання фахових і загальноосвітніх дисциплін в умовах реформи освіти, культивуації народних традицій на стадії навчання, проблеми кадрового, науково-методичного забезпечення дизайн-освіти тощо.

Мета статті – визначення основних вітчизняних та зарубіжних складових становлення дизайнерської освіти в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом становлення дизайн-освіти є розвиток культури суспільства. Історично склалося так, що як і Україна, яку віками намагалися розділити між собою сусідні держави, так і дизайн-освіта в різних її частинах була різною.

Історія української системи дизайн-освіти сягає своїм корінням часів Київської Русі, котра славилася знаменитими майстрами-ремісниками. Історичні кроки мистецької освіти в Києві мають глибоку та славу історію. Ще в ті часи в цехових об'єднаннях, монастирських малярнях проводилося навчання

на авторитарних принципах, котрі мали на меті засвоєння професійних навичок під час виконання роботи спільно з майстром. У XVII – XVIII століттях була розташована малярна на території Києво-Печерської Лаври. За часів автономного ладу в Україні, в часи переходу козачини XVIII ст., єдиним центром науки, освіти та мистецтва була Київська духовна академія. На базі академії плекалося образотворче мистецтво, малювання носило масовий характер. Що ж до педагогічної діяльності з часом з'явилися малярні, засновані на зразках західноєвропейської академічної освіти.

Важливе культурно-мистецьке значення мала діяльність Києво-Лаврської іконописної майстерні (1728-1760). У цьому навчальному закладі, характер викладання мистецтв, яскраво демонструє історичну динаміку організаційних змін і методики. Офіційні статистичні дані станом на початок 1900-х років фіксують у Київській губернії наступні мистецькі навчальні заклади: Київське художнє училище (1901), Рисувальню-художню школу при Києво-Печерській лаврі (1866), спеціальний клас художніх робіт та курси для підготовки вчительок рукоділля, де фахове навчання вели Ольга та Серафим Курдюсови (1897), Художню-ремісничу майстерню друкарської справи в Києві при друкарні В. Кульженка (1903) [15, с. 72-76].

З кінця XIX століття в Києві працювала рисувальня школа, яка згодом була перетворена на художнє училище, підпорядковане Петербурзькій академії мистецтв. У 1917 році сформувалася Українська Народна республіка. З ініціативи київської інтелігенції – Г. Павлуцького, Д. Антоновича, М. Біляшівського та інших, за особистої підтримки Голови Центральної Ради М. Грушевського у грудні 1917 року було відкрито Українську академію мистецтва. Заклад був організований завдяки об'єднаним зусиллям провідних митців України того часу: М. Бойчука, О. Мурашка, Братів Ф. і В. Кричевських, М. Жука, М. Бурачека. У 1921-1922 навчальному році діяло шість майстерень: майстерня портрета і жанру Ф. Крачевського, майстерня монументального мистецтва М. Бойчука, майстерня декоративного мистецтва Л. Крамаренка, майстерня пейзажного жанру М. Бурачека, майстерня композиції та орнаменту В. Крачевського, майстерня театрального мистецтва В. Меллера [12].

У 1936 році було засновано Київський інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, як школу декоративно-прикладного мистецтва при Київському музеї українського мистецтва. У 1938 році ця школа стала основою для заснування Київського республіканського художньо-промислового училища. На базі училища здійснювалася підготовка фахівців середньої ланки з художнього ткацтва, килимарства, художньої вишивки, художньої кераміки, декоративного розпису. 1962 року його реорганізували в Київський художньо-промисловий технікум. Фахова підготовка здійснювалася за такими спеціалізаціями: «художнє оформлення» та «художнє конструювання». У 1941 році одержав назву Київського технологічного інституту легкої промисловості, а з 1993 року – Державна академія легкої промисловості України. Постановою Кабінету Міністрів України на базі академії в 1999 році створено Київський державний університет технологій та дизайну, який з 2001 року отримав статус національного. Нині в Національному університеті технологій та дизайну підготовка дизайнерів здійснюється за спеціальностями: «дизайн одягу», «текстильний дизайн», «дизайн інтер'єру та меблів», «художнє моделювання», «теорія та історія дизайну та декоративно-прикладного мистецтва».

Не можна лишати поза увагою визначний навчальний заклад, як Львівська національна академія мистецтв. Академія являє собою професійну підготовку та виховання творчої особистості в галузях образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, дизайну, реставрації, мистецтвознавства та менеджменту, культурології. Щодо ідеї створення у Львові мистецької академії можна вважати понад сто років тому, що в свою чергу акцентує увагу на спадщині кращих традицій та надбань художньої освіти, котра започаткувалася це в середині XIX століття. Історія навчального закладу ведеться ще від художньо-промислової школи (1876 р.), Вільної академії мистецтв (1905 р.), Мистецької школи Олекси Новаківського (1923 р.), та інших навчальних закладів, у системі яких апробувалася академічна освіта.

Харків відкривав простори для потужних промислових центрів машинобудування, де готували фахівців в основному тільки дизайнерських спеціальностей. Харківський регіон вплинув на формування художньо-промислових шкіл, котрі базувалися на двох навчальних закладах школі малювання М. Раєвської-Іванової та Харківському технологічному інституті. З перших навчальних років було відкрито три основні напрямки сучасного дизайну: промисловий дизайн, графічний дизайн та дизайн середовища, про які уже йшлося раніше.

Аналітики доходять висновку, що встановити точну дату народження дизайну неможливо, але прийнято вважати, що професійною ця діяльність стає від появи перших дизайнерських шкіл. Тобто відтоді, коли основи дизайну почали викладати з кафедри, а видача відповідних визнаних суспільством дипломів поставила спеціалістів у галузі дизайну в один ряд з представниками інших потрібних суспільству професій.

Концепція дизайн-освіти в Україні спрямована на різнобічну підготовку фахівця, який має вирішувати проблеми гармонізації предметного середовища життєдіяльності людини.

Історико-педагогічне становлення дизайн-освіти за межами України вказує на досвід педагогічних систем, особистісну зацікавленість дизайном у всіх сферах життя, піднесенню до рангу державної політики має своє відображення в країнах, як Велика Британія, Японія [16, с. 39].

Поява дизайну безпосередньо пов'язана не лише з матеріальним виробництвом та ринком. Ми цілком погоджуємося з точкою зору російських учених В.Ф. Рунге та В.В. Сеньковського, що «теоретичні концепції дизайну, судження про нього, його цілі, методи та засоби, в кінцевому результаті, залежні від комплексу соціально-економічних та культурно-естетичних факторів, суспільних систем» [10].

В Японії дизайн-освіта являє певну подібність до дизайн-освіти Італії, незважаючи на її географічну віддаленість. Це означає, що система дизайн-освіти в англо-німецькому (класичному) розумінні там взагалі відсутня. Тут виявляється одна загальна фундаментальна закономірність: сприятливі умови для розвитку потужних дизайнерських сил виникають там, де традиційна культура художньої майстерності зустрічається з інтенсивним розвитком промислового виробництва [4].

Масова підготовка дипломованих дизайнерів розпочалася тільки після Другої світової війни, у 1950-і роки. Окрім Німеччини, в якій відомою школою дизайну стала Ульмська школа, підготовці дизайнерів почали приділяти дедалі більше уваги у Великій Британії, США, Франції, країнах Північної Європи та інших [4].

Ефективна загальнодержавна система підготовки дизайнерських кадрів функціонує у Великій Британії [1, с. 13]. Там дизайнерська освіта перебуває під безпосереднім контролем держави, система підготовки дизайнерських кадрів структурується таким чином: найбільшу кількість людей навчають з наряду «індастріал-дизайну», друге місце посідає дизайн середовища, третє за кількістю дипломованих фахівців – графічний дизайн.

Світовим лідером останніх десятиліть, який успішно працює й нині, є Королівський коледж мистецтв Великої Британії [1, с. 13].

Провідною в підготовці дизайнерів у Королівському коледжі мистецтв є теорія, що дизайн є галуззю самовиразу художника та формою мистецтва. Вона представлена англійським теоретиком дизайну Г. Рідом, і полягає не в тому, щоб «не пристосувати машинне виробництво до естетичних стандартів ремесла, а створити (вигадати) нові естетичні стандарти для нових методів виробництва». Основне кредо автора: дизайн є «абстрактне мистецтво» і «в межах функціональної доцільності фабрика повинна пристосовуватись до художника, а не художник до фабрики» [1, с. 13].

Країни Скандинавії в галузі дизайн-освіти мають багато спільних рис. Підготовка дизайнерів здійснюється таким чином: найбільша кількість студентів-дизайнерів навчається на факультетах, що співпрацюють із будівельно-архітектурним сектором економіки («середовищне мистецтво», інтер'єр, меблі), потім іде напрям підготовки фахівців широкого профілю в галузі візуалістики, а за ним – з промислового дизайну.

Дизайнерська освіта в Італії своєю специфікою, зовсім нетипова для решти країн Європи. Система дизайнерської освіти в англійському її розумінні тут взагалі відсутня. Поясненням цього парадоксу є те, що сама культурна атмосфера Італії з її багатовіковими художніми традиціями у поєднанні з прискореним економічним розвитком є однією великою школою – своєрідним животною середовищем, у якому виростають першокласні дизайнери [6].

У Сполучених Штатах Америки дизайн-освіта, як і сфера освіти в цілому, являє собою строкату картину [9]. Відсутність єдиних стандартних вимог до змісту навчальних планів, до видачі дипломів про освіту, вчених звань та наукових ступенів тощо. Їхня діяльність контролюється лише радами опікунів та інвесторів, а також професійними організаціями. Навчальні заклади, які готують дизайнерів у США, перебувають під опікою місцевих відділень професійних дизайнерських спілок. Це призводить до того, що загальний обсяг знань та час, який відведено для занять з того чи іншого предмета, а також зміст предметів і всі інші кількісні та якісні показники підготовки фахівців визначаються керівництвом навчальних закладів. Структура дизайн-спеціалізації в американській сфері освіти така, що тут важко провести чіткі межі між різновидами дизайнерської діяльності.

Відомо, що дизайн – це проектування промислових виробів. Відповідно й історія дизайну – це не історія естетичного освоєння мистецтвом ХХ ст. техніки, а історія промислового проектування, що супроводжувала розвиток людства на всіх його історичних етапах. Але мистецтво дизайну покликане перетворювати оточуюче людину середовище «за законами краси», доцільності й функціональності.

Сьогодні підготовка дизайнерів успішно здійснюється в Київському національному університеті технологій та дизайну, Київському державному інституті декоративно-прикладного мистецтва і дизайну, Львівська національ-

на академія мистецтв, Національний університет «Львівська політехніка», Хмельницький національний університет, Черкаський державний технологічний університет, Українська інженерно-педагогічна академія, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника та ін.

У ряді регіонів відкриваються як державні, так і приватні навчальні заклади дизайнерської освіти. Така тенденція продовжується і стане важливим фактором створення конкурентоспроможної рівня розвитку дизайн-освіти не тільки в регіонах України та Європи, але й усьому світі.

Результатами вивчення досліджуваної теми та процесу становлення дизайну можна констатувати наявність потужних прогресивних тенденцій розвитку, як самого дизайну, так і дизайн-освіти в навчальних закладах України. Органічна єдність і цілісність цих процесів – запорука їх успішного подальшого розвитку.

Таким чином, дизайн-освіта має свої витоки як у мистецтві, так і техніці, а професійна підготовка дизайнерів знаходиться у прямій залежності від розвитку економіки, мистецтва, освіти.

Вітчизняна дизайнерська освіта перебуває в тому стані, в якому вона не може забезпечити в повній мірі висококваліфікованими кадрами, компетентними професіоналами, котрі необхідні для забезпечення потреб громадян України, росту конкурентоспроможності Українських фахівців на світовому ринку. Для цього, як вважають дослідники, дизайнерська освіта повинна набутися ознак системності, з певною долею умовностей, оскільки вона включає в себе множинність підсистем, одночасно сама входить до складу частин або підсистем вищого порядку.

Висновки результатів дослідження. Отже, проблеми становлення дизайнерської освіти в Україні та за її межами мають важливе значення. З вищесказаного зрозуміло, що дизайн-освіта на шляху свого розвитку пройшла багато випробовувань та змін. На сьогоднішній момент вона є важливою та самостійною складовою мистецької освіти в цілому та має вплив на культурне життя країни.

Система дизайн-освіти в різних країнах та регіонах утворюється, діє та прогресує з певними цілями, в котрих відображається усвідомлена потреба суспільства у професійній підготовці дизайнера. Основна відмінність її в багатofункціональності, різноманітності умов, елементах видозмінювання цілей, використанні різноманітних засобів для досягнення певних наслідків. Процес спільного, соціального та науково-технічного прогресу розвитку дизайн-освіти вдосконалюється та розвивається, а сама система освіти активно функціонує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аронов В. Г. Традиции дизайнерского образования в Великобритании / В. Аронов // Подготовка дизайнеров за рубежом : тр. ВНИИТЭ. – М. : ВНИИТЭ, 1986. – № 50. – С. 13–28.
2. Боднар О. Я. «За» і «проти» європейського вектора розвитку дизайн-освіти в Україні / О. Я. Боднар // Вісн. Львів. акад. мистецтв. – Львів, 1999. – Спецвипуск. – С. 178–181.
3. Бойчук А. В. Первые шаги в дизайне / А. В. Бойчук, И. С. Шмалько // Техн. эстетика. – 1990. – № 9. – С. 11–14.
4. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : учеб. пособие для самообразования / Б. С. Гершунский. – М. : Пед. о-во России, 2002. – С. 512.

5. Даниленко В. Я. Дизайн : підруч. / В. Даниленко. – Харків : ХДАДМ, 2003. – С. 320.
6. Курьерова Г. Г. Итальянская модель дизайнера : проектно-поисковые концепции второй половины XX века / Г. Курьерова. – М. : ВНИИТЭ, 1993. – С. 148.
7. Легенький Ю. Г. Дизайн : культурология и эстетика / Ю. Г. Легенький. – М., 2000. – С. 352.
8. Мигаль С. П. Львівська дизайнерська школа : становлення, проблеми, перспективи / С. П. Мигаль // Діалог культур : Україна у світовому контексті : худож. освіта : зб. наук. пр. – Львів : Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 410–421.
9. Нельсон Дж. Проблемы дизайна / Дж. Нельсон. – М. : Искусство, 1971. – С. 207.
10. Рунге В. Ф. Основы теории и методологии дизайна : учеб. пособие / В. Ф. Рунге, В. В. Сеньковский. – М. : МЗ-Пресс, 2001. – С. 232.
11. Селівачов М. Р. Українська народна орнаментика XIX–XX ст. (іконографія, номінація, стилістика, типологія) : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства : 17.00.06. / М. Р. Селівачов. – К. : ІМФЕ ім. М. Рильського, 1996. – С. 44.
12. ЦДАВОВУ. Ф.166. – Оп. 2. – Спр 1560. - Арк. 15-20.
13. Чебикін А. В. Академія мистецтв України і художня освіта / А. В. Чебикін // Художня освіта в Україні : сучасний стан, проблеми розвитку : матеріали наук.-практ. конф. – К., 1998. – С. 13–18.
14. Шмагало Р. Т. Рух за мистецьку академію у Львові в першій третині XX століття / Р. Шмагало // Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. – 2001. – № 1. – С. 917.
15. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції. - Львів: українські технології, 2005. – С. 528, 742 іл.
16. Яців Р. Художник і українське ділове життя 1920–30-х років : візуальна ідентифікація стосунків / Р. Яців // Народознавчі зошити. – 1997. – № 1. – С. 39.

БЕЛЛА ГОЛИК

ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СТАНОВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЕ ДИЗАЙНА В УКРАИНЕ И ЗА ЕЕ ПРЕДЕЛАМИ

В статье рассмотрен анализ отечественного и зарубежного дизайн-образования. Широко отражены исторические шаги становления дизайн-образования в ведущих художественных заведениях Украины, которые осуществляют значительное влияние на развитие профессиональной подготовки специалистов дизайна в Украине и за ее пределами. Выявлены основные составляющие художественного образования, влияние ее на культурную жизнь страны.

Ключевые слова: дизайн-образование, художественное образование, промышленный дизайн, графический дизайн, дизайн одежды.

BELL HOLIK

HISTORICAL AND PEDAGOGICAL DESIGN EDUCATION ESTABLISHMENT IN UKRAINE AND ABROAD

Problems of the historical and pedagogical chain formation of design education requires research and analysis on the major art institutions in Ukraine and abroad.

National institutions towards the development of design were established in the days of Kievan Rus.

Important cultural and artistic significance was the work of the Kyiv - Lavra icon painting workshop, which clearly demonstrated in the process of teaching the arts, its historical dynamics of organizational change and techniques. Since the late nineteenth century a drawing school worked in Kiev that was turned into art school later. Today at the National University of Technology and Design where designer training in the following specialties: "fashion design", "textile design", "interior design and furniture", "artistic design", "theory and history of design and arts and crafts."

Analysis of Lviv National Academy of Arts is the training and education of creative personality in the areas of fine and decorative art, design, art and others.

As for Kharkiv region influenced the formation of artistic and industrial schools, which were based on two education schools of drawing – M. Raevskaya-Ivanova, and Kharkiv Institute of Technology.

Prevalent training of certified designers outside Ukraine began just after the World War II. Except Germany, where the famous school of design was the Ulm School.

Design education in Italy is somewhat specific, quite atypical for the rest of Europe. The cultural atmosphere of Italy, with its centuries-old artistic traditions combined with the accelerated economic development is a great school - a kind of life-giving environment in which to grow top-notch designers.

In the United States design education is the lack of uniform standard requirements for the content of curricula, to issue diplomas, academic titles and degrees, its activity is controlled by boards of trustees and investors, and professional organizations only.

Today actively open both public and private schools of design education. This trend continues and will be an important factor in a competitive level of design education not only in the regions of Ukraine and Europe, but also worldwide.

Historical and pedagogical design education establishment in Ukraine and abroad are important. From the above it is clear that design education in the way of development passed many tests and changes. At the moment it is an important and independent part of art education in general and it has an influence at the cultural life of the country.

Keywords: design education, art education, industrial design, graphic design, fashion design.